

Prof.Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

TL1060 Hakas Türkçesi II Ders Notu: 8. Ders “Adlarda Bildirme, Soru”, Ankara Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara, 2021.

Adlarda Bildirme / Адалыстың сказуемай формазы.

Türkçede adlarda bildirme Eski Türkçedeki *er-* “olmak” (*er-> ir-> i-*) yardımcı fiilinin ekleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Çeşitli Türk lehçelerinde çeşitli şekillerde (*e-*, *i-*) birleşik zamanların çekimi ya da ad soylu kelimelerin fiil gibi çekimlemesini sağlayan bu yardımcı fiil tek başına kullanılmaz (*idi*, *imiş*, *ise vb.*). Ayrıca *i-* ekinin kişi ekleriyle kaynaşmış olan bildirme ekleri kullanılır (*öğrenci-y-im*, *öğrenci-sin*, *öğrenci*, *öğrenci-siniz*, *öğrenci-ler vb.*).

Hakas Türkçesinde ise *i-* fiili işlevinde günümüzde *pol-* / *пол-* “olmak” yardımcı fiili kullanılır. *Pol-* yardımcı fiili ile birleşik zamanlar oluşturulur, ad soylu sözcükler fiil gibi çekimlenir:

Мин сiлiг полгам.

Мин көрген полгам.

Амды ничем үгретчи полча.

Каскар Тайраның харындазы полча vb.

Hakas Türkçesinde bildirme ekleri zamirlerden gelişmiştir ve adlara doğrudan gelir. Böylece adlar cümlede yüklem/ сказуемай olarak kullanılırlar. Adlara doğrudan gelen bu kişi eklerine Hakas Türkçesinde сказуемай форма denir.

Ekleri şöyledir:

Мин	Гласнайлар, үнниг согласнайлар Пурунның согласнайлар Тунух согласнайлар	-бын –бiн -мын –мiн -пын -пiн	кiзiбiн пайбын кеммiн хазыхпын хызычакпын
Син	Гласнайлар, үнниг согласнайлар Тунух согласнайлар	-сың –сiң -зың -зiң	кiзiзiң пайзың кемзiң

			хазыхсың хызыҗахсың
Ол	-	∅	кізі пай хазых хызыҗах
Піс	Гласнайлар, үнниг согласнайлар Пурунның согласнайлар Туных согласнайлар	-быс –біс -мыс –міс -пыс -піс	кізібіс пайбыс кемміс хазыхпыс
Сіпер	Туных согласнайлар Гласнайлар, үнниг согласнайлар	-сар –сер -зар -зер	кізізер пайзар кемзер сіперзер хазыхсар хызыҗахсар
Олар	Гласнайлар, үнниг согласнайлар Пурунның согласнайлар Туных согласнайлар	-лар/-лер -нар/- нер -тар/ - тер	кізілер пайлар кемнер хазыхтар

Örnekleler:

	алығ	хыйға	соғын	пастых
Мин	алығбын	хыйғабын	соғынмын	пастыхпын
Син	алығзың	хыйғазың	соғынзың	пастыхсың
Ол	алығ	хыйға	соғын	пастых
Піс	алығбыс	хыйғабыс	соғынмыс	пастыхпыс
Сіпер	алығзар	хыйғазар	соғынзар	пастыхсар
Олар	алығлар	хыйғалар	соғыннар	пастыхтар

Bildirme biçiminin olumsuzu **nimes/нимес** “değil” parçasığı yardımıyla oluşturulur. Bu durumda kişi ekleri **нимес** sözcüğünün üzerine eklenir.

Мин имчі **нимеспін**.

Син имчі **нимессің**.

Ол имчі **нимес**.

Піс имчі **нимеспіс**.

Сіпер имчі **нимессер**.

Олар имчі **ниместер**.

Хоосчы **нимеспін**.

Хоосч **нимессің**.

Хоосчы **нимес**.

Хоосчы **нимеспіс**.

Хоосчы **нимессер**.

Хоосчы **ниместер**.

Adlarda Soru/ Сурығ

- Adlarda soru çekimli fiillerde ve diğer sözcük türlerinde olduğu gibi **ба /бе, ма /ме, па/ пе** soru parçacıkları yardımıyla yapılır.
- Türkçede olduğu gibi soru parçacıkları ayrı yazılır.
- **ба /бе, ма /ме, па/ пе** parçacıklarının sonrasında geldikleri sözcüğün son sesinin niteliğine bağlı olarak ötümlü, genizsil ya da ötümsüz eş biçimi kullanılır. Имчі бе? Аал ба? Харындас па? Им ме?
- Soru parçasığı herhangi bir ek almamış ya da çekimli bir addan sonra gelebilir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak soru parçasığı en sonda yer alır. Soru parçasığının üzerine herhangi bir ek gelmez.

Син Асхыстаңзың ма?

Ол имчі бе?

Сіліг нимеспін ме?

Kaynaklar:

Korkmaz Z. (2002) *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK

Хакасский язык. Морфология./Под ред. Карпова В.Г. - Учебное пособие (на хакасском языке) для студентов, обучающихся по специальности 021700.02-Филология (Хакасский язык и литература) – Абакан: Изд-во ХГУ им. Н.Ф. Катанова, 2004.

Патачакова Д.Ф. Хакас тілі. I чардыгы. Лексика, фонетика, морфология: педагогической училище учебник. Пастағызын сыхча = Грамматика хакасского языка. Ч. I. Лексика, фонетика, морфология: Учебник для педагогического училища. Изд. 1-е. – Абакан: Хакас. кн. изд-во, 1955.